

25 jaar Duitslandbeelden in Europa

Conferentie 'Deutschlandbilder international' in Bochum

Achtergrond - 7 oktober 2015

Het Britse Duitslandbeeld wordt vooral bepaald door de Duitse macht in Europa, Frankrijk kijkt naar de Duitse economische dominantie en in Polen speelt de Tweede Wereldoorlog nog een belangrijke rol. Maar minstens zo interessant als de verschillen in Europese Duitslandbeelden zijn de overeenkomsten, concludeert historicus Jürgens na een internationale conferentie in Bochum.

‘Duitsland kan het nooit goed doen’, schreef journalist Hans Wansink maandag in de Volkskrant, naar aanleiding van de internationale commotie over de verwelcoming van grote aantallen vluchtelingen in Duitsland. Het wordt als belangrijkste land in de EU inderdaad steeds nauwlettend gevolgd in de media: van Duitslands omgang met Poetin, de deal met Griekenland tot aan Merkels ‘*Wir schaffen das*’. Doet het land te weinig, zoals in Oekraïne, dan lost het niets op. Doet het teveel, zoals in Griekenland, dan legt het onnodig veel druk op de toch al door financiële tegenslagen geteisterde democratieën van Zuid-Europa. Daaroverheen kwam het Volkswagenschandaal dat het hart van de Duitse industrie treft. Nu staat zelfs ‘made in Germany’ ter discussie.

Actueler kon het dus niet, de driedaagse internationale conferentie over Duitslandbeelden, die het Institut für Deutschlandforschung van de Ruhr-Universiteit Bochum aan de vooravond van de viering van 25 jaar Duitse eenheid organiseerde. Specialisten uit verschillende Europese landen, Engeland, Frankrijk, Polen, Zuid-Oost-Europa en ook Nederland, spraken over hoe andere landen Duitsland zien en welke rol Duitsland in Europa moet spelen.

Duitslands macht in Europa

Het was opvallend hoe verschillend de nationale debatten waren. Tegelijkertijd zijn er ook overeenkomsten in de ontwikkeling van Duitslandbeelden sinds 1989. In Groot-Brittannië verschenen de afgelopen jaren dikke boeken waarin begrip wordt gekweekt voor Duitslands positie in Europa. Historici als Christopher Clark, Brendan Simms en Neil MacGregor hebben veel oog voor de lastige positie van Duitsland in Europa, die de Europese politiek lang in de greep hield. Mogelijk speelt daarin mee dat in Groot-Brittannië het eigen koloniale verleden nauwelijks is verwerkt.

De conferentie 'Deutschlandbilder international' werd van 30 sept. t/m 2 okt. georganiseerd door het [Institut für Deutschlandforschung](#) van de Ruhr-Universiteit Bochum. [Meer informatie](#)

Waar in Engeland de aandacht vooral uitgaat naar de macht en het aanzien van Duitsland in Europa, wordt in Frankrijk het beeld van Duitsland veel meer door de economische dominantie bepaald. Daar zijn de geesten verdeeld over de straffe bezuinigingspolitiek en over de vraag waarom de Duitse industrie het in veel opzichten beter doet dan de Franse.

Ook in Polen bestaat er wrijving met het buurland. Hier is de Tweede Wereldoorlog nog steeds zeer dominant aanwezig in de beeldvorming. Dat is niet onlogisch: in Polen begon de Tweede Wereldoorlog; Polen behoorde tot de zogenoemde *bloodlands* waar massamoorden zijn gepleegd. In de diverse enquêtes over de Poolse houding tegenover Duitsers blijkt steevast hoezeer zij Duitsers met orde, *efficiency* en degelijkheid associëren, terwijl waarden als tolerantie en vriendelijkheid onderaan staan.

Val van de Muur

De berichtgeving uit Zuid-Oost-Europa is het meest dubbelzinnig, bleek tijdens de conferentie. Enerzijds is Duits daar de taal die het meest wordt gesproken en ook geleerd; anderzijds heerst het gevoel dat de Muur weliswaar is gevallen, maar dat de stenen op Oost-Europa terechtkwamen.

Na 9/11 en de moorden op Pim Fortuyn en Theo van Gogh lijken de anti-Duitse sentimenten in Nederland nauwelijks nog aanwezig

In Nederland is het Duitslandbeeld het meest omgeslagen. Vlak na de val van de Muur speelde anti-Duitse sentimenten op die vaak lastig te verklaren waren. Het leidde tot heftige debatten in de media. Na 9/11 en de moorden op Pim Fortuyn en Theo van Gogh lijken deze anti-Duitse sentimenten nauwelijks nog aanwezig. Ze komen uit een andere tijd. Dat heeft alles te maken met het veranderende zelfbeeld van de Nederlanders: de idee van een zelfverzekerd, tolerant, vrijzinnig land werd rond 2000 ter discussie gesteld. Kritiek op de eigen democratische verhoudingen werd steeds vaker gehoord. In sommige opzichten leek Duitsland zelfs een lichtend voorbeeld te zijn.

Misschien wel belangrijker dan alle verschillen tussen de Duitslandbeelden zijn de overeenkomsten. Het ligt immers voor de hand dat de stereotype beelden zich niet los van elkaar ontwikkelen in de afzonderlijke landen, en al helemaal niet los van de stereotype beelden in Duitsland zelf. Tijdens de conferentie werden

interessante dwarsverbanden gelegd.

Verwerking Tweede Wereldoorlog

Een belangrijk thema is de eigen verwerking van de Tweede Wereldoorlog, die eind jaren negentig in verschillende landen ter discussie werd gesteld. Zo erkende de Franse president Jacques Chirac in 1995 officieel dat Vichy-regime in Frankrijk medeschuldig is geweest aan de deportatie van joden. In Polen werd in 2000 een officieel onderzoek ingesteld naar de actieve rol van Polen tijdens de pogrom in Jedwabne waar 1600 Joden werden vermoord. Nederland begon in 1998 een officieel onderzoek naar de slechte behandeling van joden na de oorlog. Bovendien is er flink gedebatteerd over de meegaande houding van veel Nederlanders tijdens de oorlog, in het bijzonder na het verschijnen van het boek 'Grijs verleden' van Chris van der Heijden in 2001.

De blik op de eigen rol tijdens de oorlog heeft invloed gehad op de beeldvorming van Duitsland in Europa

De blik op de eigen rol tijdens de oorlog heeft invloed gehad op de beeldvorming van Duitsland in Europa. Ook in Duitsland zelf woedde een fel debat over het belang van het herdenken van de Tweede Wereldoorlog, bijvoorbeeld door plaatsing van een groot Holocaust-monument in het hart van Berlijn in 2005. In diverse landen werd de wijze waarop Duitsland het eigen verleden verwerkt als een voorbeeld gezien voor het eigen land.

Schröder en de *Ost-Erweiterung*

Opmerkelijk zijn ook de reacties in de diverse landen op de toegenomen Europese integratie en de uitbreiding van de EU richting Oost-Europa. Met de *Ost-Erweiterung* in 2004 kwam Duitsland veel centraler te liggen in de EU. Het einde van de rood-groene regering onder kanselier Schröder in 2005 wordt meestal in verband gebracht met binnenlandse problemen, met de hervormingen van de verzorgingsstaat waarmee Schröder in zijn eigen sociaal-democratische voet schoot. Maar tijdens deze conferentie bleek dat ook het buitenlandse beleid zijn sporen naliet. In Frankrijk en Nederland werd in per referendum de Europese grondwet afgewezen; die grondwet was een idee van de Duitse minister van Buitenlandse Zaken Joschka Fischer. 2005 was ook het jaar van de politieke doorbraak van de broers Kaczyński in Polen, die actief een nationalistische snaar bespeelden door ook anti-Duitse sentimenten te laten horen.

Was de aansluiting van tien nieuwe lidstaten bij de EU in 2004 een stap teveel voor de kiezers in Europa?

Had Schröder zijn hand overspeeld? Was de aansluiting van tien nieuwe lidstaten

bij de EU in 2004 een stap teveel voor de kiezers in Europa? In de bovengenoemde voorbeelden speelden natuurlijk ook andere, binnenlands-politieke factoren een rol. Maar ze geven aan dat Duitslandbeelden niet los van elkaar als nationale stereotypen bestudeerd moeten worden, ze kunnen aan elkaar worden gerelateerd. Bovendien staan ze ook niet los van de internationale verhoudingen. De kredietcrisis bracht Duitsland dichterbij Nederland en Polen. De Oekraïne-crisis gaf in Polen echter opnieuw voeding aan kritiek op Duitsland, omdat Polen een hardere reactie van Duitsland verlangde.

Een opvallende afwezigheid in veel discussies tijdens de conferentie was de DDR. Er was in diverse landen zeker sympathie voor het kleinere, antifascistische land dat zich opwierp als het betere alternatief. Maar na de hereniging was dat alternatief achter de horizon verdwenen. De vraag werd gesteld of *Ostalgie* ook kan worden geïnterpreteerd als heimelijke kritiek op de Bondsrepubliek. In de praktijk heeft de bijzondere geschiedenis van Oost-Duitsland in de beeldvorming van het land als geheel echter een steeds minder belangrijke plaats. Dat is ook wel logisch. Een nieuwe generatie heeft de Duitse deling zelf nooit meegemaakt.

Zachte Hegemon

Veel actuele debatten gaan over de sterke positie van Duitsland in Europa. Steun voor een Duitse leidersrol in Europa kwam tijdens deze conferentie uit onverwachte hoek. De Italiaanse politicoloog Angelo Bolaffi vond dat Duitsland zijn terughoudendheid moet laten varen door te kiezen voor de positie van zachte *Hegemon*. Andere landen kunnen een voorbeeld nemen aan Duitse oplossingen, waarvan het succes inmiddels wel bewezen is, zei hij. Bolaffi's betoog werd van meerdere kanten bekritiseerd. Zo kunnen oplossingen die in het ene land werken niet zomaar één op één over worden genomen in een ander land; en Duitse oplossingen werken juist omdat ze in eigen land steeds opnieuw ter discussie worden gesteld.

De maatregelen die zijn genomen om de stabiliteit in de EU te bewaren, hebben de vrijheid van de lidstaten om een eigen beleid uit te stippelen beperkt

Ook was niet iedereen er van overtuigd dat Duitse oplossingen voor de EU op den duur houdbaar blijken. De maatregelen die zijn genomen om de stabiliteit in de EU te bewaren, hebben de vrijheid van de lidstaten om een eigen beleid uit te stippelen beperkt. De reddingsfondsen, de bankenunie en de Europese 3-procentnorm zijn succesvolle technische oplossingen voor politieke problemen. Maar gebrek aan politieke keuzevrijheid is weinig bevorderlijk voor het maatschappelijke debat. Waarom zouden de burgers nog gaan stemmen als er zo

weinig alternatieven zijn?

Bij gebrek aan politieke strijd over de toekomst van de EU – sociaal, groen of liberaal – treden nieuwe vragen op de voorgrond, zoals: bij wie hoor ik eigenlijk? Het succes van de eurosceptische partijen en van de Schotse en Catalaanse afscheidingsbeweging is mede hierdoor te verklaren. Duitsland zou de EU een dienst bewijzen door meer ruimte te scheppen voor politiek debat, in plaats van voor technische oplossingen.

Dit is een artikel gedownload via duitslandinstituut.nl.

Artikel: <https://duitslandinstituut.nl/artikel/13407/25-jaar-duitslandbeelden-in-europa>